

TÜRKİYE'DE YAŞLI NÜFUS VE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

Selin Umutlu

Süleyman Demirel Üniversitesi

Arş. Gör.

SDÜ, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, 5. Kat Isparta
selinaltay@sdu.edu.tr

Meryem Tekin Epik

Süleyman Demirel Üniversitesi

Arş. Gör.

SDÜ, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, 5. Kat Isparta
meryemtekin@sdu.edu.tr

Türkçe Özet

Yaşlılık, her insanın karşılaşılabileceği fizyolojik ve biyolojik bir süreçtir. Yaşlılıkla birlikte bireyler fiziksel ve ruhsal birtakım sağlık problemlerin yanında ekonomik, psikolojik sorunlarla da karşılaşmaktadır. Yaşlıların bu sorunlarıyla başa çıkabilmelerine yardımcı olmak amacıyla ülkeler çeşitli sosyal politikalar uygulamaktadır. Bu çalışmada ülkemizde yaşlı nüfusun mevcut durumu ve onlara yönelik sosyal politika uygulamaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlı Nüfus, Sosyal Politika.

Alan Tanımı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkisi (Sosyal Politika)

İngilizce Özet

OLD POPULATION AND SOCIAL POLICY PRACTICES IN TURKEY

Elderliness is a physiological and biological process that every human being can encounter. Along with elderliness, individuals face physical and psychological health problems as well as economic and psychological problems. To help older people cope with these problems, countries are implementing various social policies. In this study, the current state of the elderly population in our country and their social policy applications will be examined.

Keywords: Ageing, Elderly Population, Social Policy.

JEL Code: Z

1. GİRİŞ

Yaşlılık fiziksel ve ruhsal çöküntü, üretime olan katkının azalması, sosyal statüde meydana gelen değişimler, sosyal desteğin azalması, sağlık ile ilgili problemlerin artması gibi kendine has sorunların yaşandığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Ülkeler, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini ve genel sağlığını arttırmak, istihdam edilebilirliklerini sürdürmek, çalışma yaşamında karşılaşılabilecekleri sorunları en aza indirmek gibi amaçlarla farklı politika uygulamaları geliştirmektedir. Dünyada yaşlılara yönelik sosyal politikalar denilince ilk akla gelen emeklilik sistemleridir. Bunun dışında sosyal hizmetler kapsamında yaşlı bakım ve destek hizmetleri ile sosyal yardımlar da yaşlı bireylere yönelik diğer politikalardır. Ülkemizde ise yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarını sosyal güvenlik hizmetleri ve sosyal hizmetler şeklinde iki kategoride incelemek mümkündür. Yaşlılara yönelik sosyal politika hizmetleri yaşlanmanın ortaya çıkardığı sorunları gidermeye yöneliktir.

Bu çalışma da öncelikle yaşlılıkla ilgili tanımlar ve yaşlı nüfusun mevcut durumu ve yaşlı bireylere yönelik politikaların oluşturulma sebepleri ele alınacak, ardından Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal politikalar incelenecektir.

2. YAŞLILIK TANIMI

Yaşlılık; çocukluk, gençlik gibi dönemlerin tanımlamalarında olduğu gibi oldukça görel ve çok yönlü bir kavramdır. Yaşlılık; kişilerin fiziksel ve ruhsal edinimlerini tekrar yerine gelmeyecek şekilde yavaş yavaş yitirme hali olarak tanımlanmaktadır. (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:17). Yaşlılık; psikolojik, fiziksel ve sosyal boyutları olan bir aşamalar zinciridir. Psikolojik boyutta yaşlılık, algı, öğrenme, kişilik özellikleri açısından bireylerin uyum sağlama kapasitesinin kronolojik yaş arttıkça değişime uğraması, sosyal açıdan yaşlılık, bir toplumda belirli yaş gruplarından istenilen davranışlar ve o toplumun o gruba biçtiği değerler, fiziksel açıdan yaşlılık ise, kronolojik yaş ile beraber meydana gelen fiziksel değişimleri ifade etmektedir (Kalkan,2008:3). Yaşlılık; kronolojik, biyolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik ve toplumsal olmak üzere farklı boyutları ile tanımlanmaktadır.

Kronolojik Yaşlılık: Kronolojik yaş, bireyin doğum tarihi ile başlayan, resmi kural ve işlemlerin uygulanabilmesi için gerekli olan, belirli bir süreçte bir şey için uygun olan/olmayan kişileri ayırtmada yararlanılan nispeten objektif, kullanımı basit, temel araç ve ölçüttür (Altan ve Şişman,2003:5). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), kronolojik olarak yaşlılığın başlangıcını 45-59 yaş arasını orta

yaş; 60-74 yaş arasını yaşlılık; 75-89 yaş arasını ileri yaşlılık; 90 ve üstünü ihtiyarlık şeklinde kategorize etmiştir. Gelişmiş ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerine bakıldığında büyük bir çoğunluğunun kronolojik yaş olarak 65 yaş, yaşlılığın başlangıcı olarak kabul ettiği görülmektedir. Yaşlılık hastalıkları uzmanları (gerontolog) da 65 yaş üstünü yaşlı olarak tanımlamaktadırlar (Tokol,2013:65).

Biyolojik Yaşlılık: Biyolojik yaşlılık, zamana bağlı olarak bireyde saçın beyazlaması, derinin kırışması, kas gücünün zayıflaması, iskelet sistemindeki yıpranmaya bağlı olarak duruşta, boyda vb. uzuvlarda anatomik ve fizyolojik değişimlerin yaşanmasıdır (Yıldız,2014:406).

Fizyolojik Yaşlılık: Bireyin yaşının artması ile birlikte üretkenlikte ve fizyolojik süreçlerde devamlı düşüşlerin görüldüğü; kalp-damar sistemi, böbrekler, karaciğer, beyin gibi vücudun önemli bileşimlerinde işlevsel olarak yetersizliklerin ortaya çıktığı yaşlılıktır (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:19).

Psikolojik Yaşlılık: Kişilerin, yaşam deneyimlerinin artmasıyla oluşan davranış değişiklikleri ve davranışsal uyum yeteneğindeki yaşa bağlı olarak yaşadığı değişimlerdir. (Kalkan,2008:4).

Sosyo-Kültürel Yaşlılık: Sosyal/kültürel yaşlanma, bireyin çevresindeki bireylerle iletişim halinde olduğu ve toplumun norm ve değerlerini, rol beklentilerini öğrendiği, toplumsal yaşama dair fikir ve tutumlarını geliştirmesi sürecinde gerçekleşmektedir. Birçok toplumda yaşlılığa ilişkin gelenekler, öğrenilmiş tutum ve davranışlar, değerler, yargılar yaşlıların rollerini belirlemektedir. (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:20).

Ekonomik Yaşlanma: Bireylerin emeklilik dönemine girmesi ile birlikte gelirleri azalmakta ve bununla birlikte sosyal statülerini de giderek kaybetmektedirler. Bu dönemde sağlık ve bakım maliyetlerinin artması yaşlı bireylerin gelir kaynakları azalmakta, bu da yaşlanmanın ekonomik anlamda maliyetlerini arttırmaktadır. (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:20).

Toplumsal Yaşlılık: Toplumsal yaşlanma ‘doğumda beklenen yaşam süresi’, ‘toplumun ortalama yaşı’ göstergeleri bağlamında değerlendirilmektedir. Herhangi bir toplumda 65 yaş ve üzerindeki birey sayısının toplam nüfus içinde aldığı payın düzeyine göre toplumlar için “genç-olgun-yaşlı” tanımlamaları yapılabilmektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %4’ ten az ise ‘genç nüfus’; %4-%6.9 arasında ise ‘olgun nüfus’; %7 ile %10 arasında ise ‘yaşlı nüfus’; %10’ un üzerinde ise ‘çok yaşlı nüfus’ olarak tanımlanmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:19).

3. TÜRKİYE'DE NÜFUSUN YAŞLANMASI

Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişip, o nüfusta yer alan çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların (60 yaş üstü veya 65 yaş üstü) göreceli olarak artmasıdır (Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı,2007:5). “Bir ülkede yaşayan tüm insanların yaşlı nüfusa oranı karşılaştırıldığında ülkenin; %4'ten azı yaşlı nüfusu oluşturuyorsa o ülke genç nüfuslu ülke,%4 ile %7 oranlarında yaşlı nüfusa sahip ise orta yaşlı nüfuslu ülke, %7-10 oranlarında yaşlı nüfusa sahip ise yaşlı nüfuslu ülke, %10'dan fazla yaşlı nüfusa sahip ülke ise o ülke çok yaşlı nüfusa sahip ülke olarak değerlendirilmektedir (Kahırman,2014:20).”

2016 yılında dünya nüfusunun %8,7'sini yaşlı nüfus oluşturmuştur. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla %31,3 ile Monako, %27,3 ile Japonya ve %21,8 ile Almanya olurken, Türkiye bu sıralamada 167 ülke arasında 66. sırada yer almıştır. Avrupa İstatistik Ofisi Eurostat'ın, Avrupa'da 80 yaş ve üzeri nüfus oranları ile ülkelerin yaş ortalamalarını sıraladığı 2015 verilerine bakıldığında ise; toplam nüfusu 510 milyonu bulan 28 AB ülkesinde 80 yaşın üzerinde 26 milyon 761 bin 655 insan yaşamaktadır. Avrupa'nın en yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ülkesi 43.8 yaş ortalaması ve %6.5 yaşlı nüfus oranı ile İtalya olmuştur. 80 yaşın üzerindekiilerin oranı Yunanistan'da %6.3, İspanya'da %5.9 Fransa'da %5.8'i bulmaktadır. Türkiye ise 29.7' lik yaş ortalaması ve 1.4'lük yaşlı nüfus oranı ile bu listede 37. sırada yer almıştır. 2005 yılında toplam nüfusun %4'ü 80 yaşın üzerinde olan AB'de bu oran 2015 yılında yüzde 5.3'e çıktı. Diğer bir ifade ile, her 20 Avrupalıdan biri 80 yaşının üzerindedir. Bu veriler ışığında değerlendirilecek olunursa, Avrupa nüfusu, ortalama yaşam süresinin uzamasıyla yaşlanmaya devam etmekte, Türkiye ise Avrupa ülkelerine kıyasla genç nüfusuyla dikkatleri çekmektedir. (Nearly 27 million people aged 80 or over in the European Union, Eurostat International day of older persons 2016: <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201609291025068023-avrupa-yasli-nufus/> E.T: 21.09.2017).

Tablo1: 1935-2016 Yılları Arasında Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

<i>Yıllar</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Yaşlı Nüfus</i>	<i>Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı</i>
1935	16 158 018	628 041	3,9

1940	17 820 950	629 859	3,5
1945	18 790 174	626 543	3,3
1950	20 947 188	690 662	3,3
1955	24 064 763	822 408	3,4
1960	27 754 820	978 732	3,5
1965	31 391 421	1 242 525	4,0
1970	35 605 176	1 565 696	4,4
1975	40 347 719	1 853 251	4,6
1980	44 736 957	2 113 247	4,7
1985	50 664 458	2 125 908	4,2
1990	56 473 035	2 417 363	4,3
2000	64 729 501	4 350 190	6,7
2005	68 860 539	4 646 742	6,7
2007	70 586 256	4 865 416	6,9
2008	71 517 100	4 893 423	6,8
2009	72 561 312	5 083 414	7,0
2010	73 722 988	5 327 736	7,2
2011	74 724 269	5 490 715	7,3
2012	75 627 384	5 682 003	7,5
2013	76 667 864	5 891 694	7,7
2014	77 695 904	6 192 962	8,0
2015	78 741 053	6 495 239	8,2

2016	79 814 871	6 651 503	8,3
------	------------	-----------	-----

Kaynak: TÜİK, Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı,1935-2016

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde yapılan nüfus sayımları, Türkiye nüfusunun hem niceliksel, hem de niteliksel olarak değişiminin fark edilmesinde önemli veri kaynakları olarak görülmektedir. Tablo 1'de, 1935 yılından 2016 yılına kadar geçen süre içerisinde yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki yüzde dağılımı gösterilmektedir. Ülkemizde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının 20. yüzyılın sonuna kadar yüzde 5'in altında yer aldığı görülmektedir. 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 3,858,949 olan 65 ve daha yukarı yaş nüfus toplam nüfusun yüzde 6.7'sini oluşturmaktadır. 21. yüzyıl tüm dünyadaki beklentiler ışığında Türkiye de yaşlı nüfusun olacağına işaret etmektedir. 2000 yılında 4,3 milyon olan yaşlı nüfus oranı, 2016 yılında 6,7 milyona yükselmiştir. Bu durum ışığında, değişen yaş yapısı ile birlikte, özellikle 21. yüzyılın ikinci yarısında, yaşlı nüfusun, sosyal, demografik ve ekonomik açıdan Türkiye'de de önem kazanması beklenmektedir. 2000-2050 arasında yaşlı nüfusun diğer yaş gruplarına göre belirgin bir artış göstereceği tahmin edilmektedir. Doğurganlık seviyesinin azalmaya devam etmesi ve yaşam beklentisinin istikrarlı bir biçimde artmasının bir sonucu olarak, yaşlı nüfus büyüklüğünün 2023 yılında 8,6 milyona, 2050 yılında ise 16 milyona ulaşması beklenmektedir (Koç,Eryurt,Adalı,Seçkiner,2010:57;Türkiye' de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı,2007:5,6) .

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2016 yılı yaşlı istatistiklerine göre; yaşlı nüfus (65 ve daha yukarı yaş) 2012 yılında 5 milyon 682 bin 3 kişi iken son beş yılda %17,1 artarak 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2012 yılında %7,5 iken, 2016 yılında %8,3'e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun %43,9'unu erkek nüfus, %56,1'ini kadın nüfus oluşturmuştur. Yaşlı nüfusun 2012 yılında %60,3'ü 65-74 yaş grubunda, %32,5'i 75-84 yaş grubunda ve %7,1'i 85 ve daha yukarı yaş grubunda iken, 2016 yılında %61,5'i 65-74 yaş grubunda, %30,2'si 75-84 yaş grubunda ve %8,2'si 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer almıştır (Türkiye İstatistik Kurumu İstatistiklerle Yaşlılar,<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>, E.T: 19.09.2017).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2015 verilerine göre, doğuştan beklenen yaşam süresi, Türkiye geneli için 78 yıl, erkekler için 75,3 yıl ve kadınlar için 80,7 yıldır. Genel olarak kadınların erkeklerden daha uzun süre yaşamakta olduğu, doğuştan

beklenen yaşam süresi farkı 5,4 yıl olmuştur. Ülkemizde 65 yaşında olan bir kişinin kalan yaşam süresi ise ortalama 17,8 yıl olarak gerçekleşmiştir. Erkekler için bu sürenin 16,1 yıl, kadınlar için 19,4 yıl olduğu gözlemlenmiştir. Diğer bir ifade ile 65 yaşına ulaşan kadınların erkeklerden ortalama 3,3 yıl daha fazla yaşayacağı tahmin edilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu İstatistiklerle Yaşlılar, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>, E.T: 19.09.2017; Türkiye İstatistik Kurumu Hayat Tabloları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21509>, E.T: 21.09.2017).

Çoğu ülkede doğum oranlarındaki düşüş ile beraber nüfusun çoğalma hızı da düşmekte, buna bağlı olarak yaşlı nüfusun, genel nüfus içindeki oranları daha önceki dönemlere göre yükselmektedir. Yaşlanan nüfus ile ekonomik ve sağlık harcamalarında artışlar olmuştur. Nüfusun demografik yapısında meydana gelen değişimler ülkelerin sosyal ve ekonomik yönden zayıflamasına neden olmuştur. Bu durum sonucunda ülkeler yaşlanan nüfusa yönelik olarak zayıf, muhtaç ve zor durumda olanlara sosyal politika uygulamaları ile insani müdahaleler yapma gereksinimi duymuşlardır (Kahrıman,2014:34).

4. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA OLUŞTURULMA NEDENLERİ

Yaşlılara yönelik sosyal politikaların oluşturulmasında *demografik, ekonomik, sosyal, siyasi, hukuki ve insani* birtakım faktörler etkili olmaktadır.

Demografik Faktörler: Savaşlardaki insan kayıpları ve buna bağlı sonuçlar demografik yapıdaki değişimlerin önemli sebeplerinden biridir. Birinci ve özellikle İkinci Dünya Savaşlarına katılan ülkelerde genç ve yetişkin yaş gruplarındaki yüz binlerce insan yaşamını yitirmiş, savaş sonrası oluşan güvensizlik ortamı ve genç nüfusun azalması ile birlikte evlilik ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun neticesinde özellikle gelişmiş ülkelerde doğum oranları düşmeye başlamıştır. Demografik değişimlerin diğer bir yönü teknolojik gelişmeler ile ilişkilidir. Teknoloji ve tıptaki gelişmelere bağlı olarak yaşam koşulları ve kalitesi iyileşmiş, ortalama yaşam süresi artmış, buna bağlı olarak yaşlı ölüm oranları düşmeye başlamıştır. (Altan,2006:272,274).

Ekonomik Faktörler: Yaşlılara yönelik politikaların oluşturulmasında ekonomik faktörler de etkili olmaktadır. Ekonomik nedenlerin başında gelirin azalması buna karşılık giderin artması gelmektedir. Başka bir ifade ile bireyin emekli olması veya işinden ayrılması, çalışma yaşamında aktif olarak yer aldığı dönemlere kıyasla gelirinde belirgin bir azalmaya neden olurken, yaşlılığa bağlı fiziksel ve ruhsal hastalıklar da yaşlı bireylerin giderlerinde artışa neden olmaktadır

(Yıldız,2014:407). Özellikle ekonomik açıdan gelişmiş olan ülkelerde nüfus artışı azalmakta ve yaşlı nüfusun aktif nüfusa katılım oranları düşmektedir. Aktif nüfus dışında kalan yaşlı nüfus ekonomik açıdan herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmadığı sürece, tüketici grup içerisinde yer alacak, bu durum ise çalışan nüfusun bakmakla yükümlü olduğu yaşlı nüfus oranının artmasına sebep olacaktır. (Altan ve Şişman,2003:14). Bu sebeple gelişmiş ülkeler yaşlı bireyleri çalışmaya özendirerek, yaşlılıkta karşılaştıkları engelleri aşmalarına yardımcı olacak birtakım sosyal politika uygulamaları yürütmektedirler ve bu politikaların temelinde yaşlı bağımlılığın azaltılması amacı yatmaktadır (Altan,2006:278).

Sosyal Nedenler: Aile yapısında meydana gelen dönüşümler gibi sosyal sebepler de yaşlı bireylere yönelik politikaların gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Endüstri öncesi tarım toplumlarında genellikle büyükanne, büyükbaba, anne, baba ve çocuklar gibi çok sayıda kuşağın bir arada oturduğu geniş aile ya da geleneksel aile modeli yaygındır. Bu aile yapısında akrabalık ilişkileri, kolektif bilinç, normlar ve değerler ön plana çıkmakta ve bireylerin toplumsal statülerinin belirlenmesinde yaş ve cinsiyet gibi unsurlar önemli olduğundan, yaşlılar toplumsal alanda üst konumda bulunmaktadır. Yaşlı bireyler ailede bilgili, tecrübeli, saygı gösterilen ve aynı zamanda bakılıp, gözetilen kişiler olarak görülmektedirler (Şenol ve Erdem,2017:37).

Endüstrileşme, toplumdaki üretim ilişkilerinde olduğu kadar aile kurumunun yapısında da birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Geleneksel geniş aile bir yandan bazı fonksiyonlarını kaybederken bir yandan da ailede boyutsal bir daralma meydana gelmiş ve bu aile modelinin yerini üye sayısının daha az olduğu çekirdek aile almaya başlamıştır. Çekirdek aile modeli ile ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki rolü, geniş akrabalık bağları, yaşlılarla birlikte yaşamın sağladığı kuşaklararası iletişimin sağlamlığı gibi değerler önemini yitirmeye başlamıştır. Bu durum yaşlıların aile içerisindeki konumlarını da etkilemiştir. Uzmanlaşma ve işbölümündeki artış yaşlıların bilgi ve tecrübe kaynağı fonksiyonlarını kaybetmelerine sebep olmuş ve onların yerini profesyonel meslek grupları almıştır. Diğer taraftan kadınların ev dışında ücretli olarak çalışmaya başlamaları, ailenin sayısal olarak küçülmesi gibi etkenler yaşlı bireylerin evde bakımını zorlaştırmıştır (Şenol ve Erdem,2017:37-38). Bu sebeplerle aile ve çevrenin yaşlılara karşı olan sorumlulukları sosyal kurumlara devredilmiştir. Ayrıca çocuklu aile sayısındaki azalma; evlenme ve aile kurma oranlarındaki düşüş; boşanma oranlarının artması; tek ebeveynli aile, babasız aile, yolcu aile, birlikte yaşama gibi yeni aile biçimlerinin ve yaşayış tarzlarının yaygınlaşmasının gelecekte aile içi yaşlı bakımını giderek zorlaştıracığı söylenebilir.

Diğer taraftan Türkiye’de çekirdek aile yapısında artma, geniş aile yapısında azalma görülmesine rağmen, yaşlılar ve çocuklar arasındaki aile ilişkilerinin güçlü bir şekilde sürdüğü belirtilmektedir (Ersanlı,2008:177).

Siyasi ve Hukuki Nedenler : Yaşlılara yönelik sosyal politikaların temel sebeplerin bir diğeri sosyal devlet ilkesidir. Sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkeler herkese içinde yaşadıkları toplumun olanaklarına uygun bir yaşam seviyesi sağlamak, vatandaşlarının sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek ve sosyal güvenliklerini temin etmek sorumluluklarını yüklenmişlerdir. Sosyal devlet ilkesi gereği yaşlıların bakılması, korunması, gözetimi; çalışma isteği ve yeterliliği olan yaşlı bireylerin iş bulmalarına yardım edilmesi; iş ilişkisinin devamı süresince her türlü ayrımcılığa ve olumsuz çalışma koşullarına karşı korunması; belirli bir gelir güvencesine sahip kılınmaları gibi uygulamalar yaşam bulmuştur (Altan,2006:279).

İnsani Nedenler: Yaşlanma ile birlikte ortaya çıkabilecek güçsüzlük, ruhsal ve bedensel yorgunluk, yaşlılığa bağlı hastalıklar ve ekonomik sıkıntılar gibi güçlüklerle ilgilenmenin ve bunları gidermenin temel insani bir davranış olduğu şeklindeki hümanistik yaklaşımlar da yaşlılara yönelik sosyal politikaların oluşturulmasında etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Taşcı,2010:183).

5. TÜRKİYE’DE YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Dünyada yaşlılara uygulanan sosyal politikalar her ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına bağlı olarak farklılıklar arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu konuda önemli adımlar atılmasına karşılık, gelişmekte olan ülkelerde henüz fazla bir gelişme sağlanamamıştır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde yaşlılarla ilgili sosyal politikalar bireylerin yaşam kalitesini ve genel sağlığını arttırmayı hedeflemekte ve kişisel tercihler yaşlı bireylere yönelik politikaların oluşturulmasında dikkate alınmaktadır (DPT,2007:1). Dünyada yaşlılara yönelik sosyal politikalar denilince ilk akla gelen emeklilik sistemleridir. Bunun dışında yaşlı bireylerin istihdam edilebilirliklerini arttırmak; sosyal dışlanma, yaş ayrımcılığı gibi çalışma yaşamında karşılaşılabilecekleri sorunlara karşı yaşlı bireyleri korumak amacıyla da sosyal politikalar uygulanmaktadır. Sosyal hizmetler kapsamında yaşlı bakım ve destek hizmetleri ile sosyal yardımlar da yaşlı bireylere yönelik politikaların bir diğer yönünü oluşturmaktadır (Taşcı,2010:183).

Türkiye’de ise yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarını iki kategoride incelemek mümkündür. Bunlar: sosyal güvenlik hizmetleri ile sosyal hizmetlerdir.

Sosyal Güvenlik Hizmetleri: Yaşlanmak bir risk olarak kabul edildiğinden yaşlanan bireylere sosyal güvenlik sistemi içinde sigorta yardımları, sosyal

yardımlar ve sosyal hizmetler sunulmaktadır. Böylece yaşlı bireylerin yaşlılıkları sebebiyle uğradıkları gelir kayıpları sosyal sigortalar ve primsiz ödemeler kapsamında telafi edilmeye çalışılmaktadır (Yıldız,2014:414). Ülkemizde yaşlılık sigortası yaşlı bireylere yönelik sosyal politika uygulamalarının başında gelmektedir. Yaşlılık sigortasının amacı, aktif olarak çalışma yaşamından çekilen bireyin uğramış olduğu gelir kayıplarının yaşlılık sigortası kapsamında telafi edilmesidir. Yaşlılık sigortasından yapılacak temel yardım yaşlılık aylığıdır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre bireye yaşlılık sigortasından yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için; belirli bir yaşı doldurmuş olma (kadın ise 58, erkek ise 60 yaş sınırı) ve belirli bir süre prim ödeme (4/1-a kapsamındaki sigortalılar için en az 7200; 4/1-b ve 4/1-c kapsamındaki sigortalılar içinse en az 9000 gün) şartlarını yerine getirmesi gerekir. Kanun aylık bağlanabilmesi için gereken yaş koşulunda 2036 yılına kadar herhangi bir değişiklik öngörmemekle birlikte, emeklilik yaşı bu tarihten itibaren kademeli olarak yükselerek 2048 yılından itibaren hem kadınlar hem de erkekler için 65 yaş sınırı uygulanacaktır (Güzel vd.,2012:546-550-553).

Türkiye'de düzenli bir yaşlılık aylığına sahip olmayan, çalışma yaşamına giremeyen ya da girse bile düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalan yaşlı bireylerin yoksulluğa karşı korunması da önem arz etmektedir. Bu durumdaki yaşlı bireyler içinde birtakım hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan 1976 yılında kabul edilen 2222 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" ile 65 yaşını doldurmuş, kendisine bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birinden bir gelir veya aylık bağlanılamayan, iş yapma ve çalışma gücünden yoksun ve muhtaçlığını kanıtlayan Türk vatandaşlarına yaşamları boyunca belirli düzeyde bir aylık bağlanmaktadır (Altan, 2006; 287; Güzel vd., 1000).

Sosyal Hizmetler: Tarihsel süreç içerisinde yaşlılara sunulan yardım biçimlerinin toplumların sosyal, kültürel yapılarına ve inanç sistemlerine göre farklılaştığı görülmektedir. Geçmiş dönemlerde yaşlılar toplumdan gelen desteklerle korunmuşlardır. Türk toplumunda her zaman yaşlı bireylere yardım edildiği ve korundukları bilinmektedir (Ersanlı,2008:177).

Ülkemizde maddi imkânları yetersiz, sosyal açıdan yoksunluk içinde olan bireylere yönelik yardımlar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesinde başlatılmış, daha sonra ise bu hizmetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmeye başlanmıştır (Şenol ve Erdem,2017:34). Yaşlı bireylere yönelik

kurumsal bakım hizmetleri; huzurevleri, huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yaşlı hizmet merkezleri ve yaşlı dayanışma merkezleri tarafından sunulmaktadır (Genç ve Barış,2015:44).

Huzurevleri, kurumsal bakım modeli çerçevesinde, yaşlı bireylerin barınma, dinlenme, yeme, içme gibi fizyolojik ihtiyaçlarının yanında psikolojik ve sosyal diğer ihtiyaçlarının da zamanında giderilmesi amacıyla gerçek kişiler yahut özel hukuk tüzel kişileri tarafından kurulan ve yatılı hizmet sunan sosyal hizmet kuruluşları şeklinde tanımlanabilir. Ülkemizde huzurevleri, yaşı 60'ın üstünde, tek başına evde kalmakta zorlanan, kimsesiz, yalnız, yardıma ihtiyaç duyan sağlıklı yaşlı bireyleri kabul etmekte ve bu kuruluşlar kamu kurum ve kuruluşları, dernek ve vakıflar ya da özel kişilere bağlı olarak açılabilir (Genç ve Barış,2015:45). Türkiye'de Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı 140, Milli Eğitim Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı gibi diğer bakanlıklara bağlı 2, belediyelere bağlı 21, dernek ve vakıflara ait 29, özel kişilere ait 171 ve azınlıklara ait 5 huzurevi bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <http://eyh.aile.gov.tr/>).

Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, yaşlı bireylerin sağlıklı, huzurlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerini, kendi kendilerini idare edebilecek düzeyde rehabilitasyonlarını sağlamayı, tedavisi mümkün olmayan bireylere ise devamlı özel bakım sağlamayı amaçlayan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlarda yaşlı bireylere sosyal bakım hizmetleri, psikolojik, sosyal, tıbbi rehabilitasyon programları ile bakım ve tedavi hizmetleri verilmektedir (Çohaz, 2010:123; Genç ve Barış, 2015:45).

Yaşlı Hizmet Merkezleri, yaşlı bireylerin yaşam standartlarını arttırmak amacıyla gündüzlü bakım ve evde bakım hizmetleri sunmak üzere açılmış olan merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır (Genç ve Barış,2015:46). Yaşlı hizmet merkezlerinde ev ortamında ailesi, akrabaları ya da kendi başına yaşayan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olan yaşlı bireylere olduğu kadar; Alzheimer, Demans gibi hastalığı olan yaşlı bireylere de hizmetler sunulmaktadır. Bu merkezlerde yaşlıların psikolojik, sosyal ve sağlık ihtiyaçları karşılanmakta ve onların boş zamanlarını aktif bir şekilde değerlendirmelerine, sosyal ilişkilerini ve aktivitelerini arttırarak sağlıklı bir şekilde yaşamlarını devam ettirmelerine yardımcı olunmaktadır (Çohaz,2010:123). Yaşlı hizmet merkezleri 2013 yılında sosyal hizmet merkezleri yönetmeliği ile kapatılmış ve yaşlılara sunduğu hizmetler Sosyal Hizmet Merkezlerine aktarılmıştır (Genç ve Barış,2015:46).

Evde bakım kısaca bireylerin bakım ihtiyaçlarının ev ortamında karşılanması olup, bu hizmetler kapsamında hasta ve ailelerinin tıbbi ve bireysel ihtiyaçları giderilmektedir. Evde bakım, aile üyeleri ya da diğer yakınlar tarafından gayri resmi yoldan yapılabileceği gibi; evde sağlık bakımı ve kişisel bakım konusunda uzman meslek grupları aracılığıyla resmi yollarla da yapılabilir. Evde bakım hizmetleri yaşlı bireyin kendi ortamında daha özgür bir şekilde yaşamasına, sevdikleriyle yakın iletişim içinde olmasına imkân sağlayarak onun mutluluk düzeyini ve yaşam kalitesini arttırmaktadır. Diğer taraftan yaşlının bakım sorumluluğunun aile fertlerinin üzerinden alınması dolayısıyla iş ve sosyal yaşantısı kısıtlanmamakta ve bireylerin tükenmişlik yaşamlarının önüne geçilebilmektedir (Ersanlı,2008:180-181). Ülkemizde evde bakım hizmetine ilişkin ilk hazırlık çalışmaları 2009 yılında başlatılmıştır ve bu kapsamda yaşlılara, kahvaltı hazırlama, yemek ve ütü yapma, ev ve mutfaklarını düzenleme, öz bakım ve banyo yaptırılması, hastalandıklarında hastanede refakat etme gibi hizmetler sunulmaktadır (Çohaz,2010:124).

Yaşlı dayanışma merkezleri ise evlerinde tek başına yaşayan yahut aileleri ile birlikte ikamet eden, 60 yaş ve üstündeki yaşlıların fizyolojik, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik destek hizmetleri veren gündüzlü bakım kuruluşlarıdır. Yaşlı dayanışma merkezlerine üye olan yaşlı bireylere psikolojik danışmanlık, çeşitli konularda rehberlik, el becerilerine yönelik faaliyetler ve basit düzeyde sağlık yardımları sunulmaktadır. Yine bu merkezlerde yaşlı bireylere eğlenceler ve sosyal aktiviteler düzenlenmektedir. Yaşlı dayanışma merkezlerinde yaşlı bireyler birlikte sohbet edebilmekte, sorunlarını, dertlerini paylaşabilmekte, boş zamanlarını etkin bir şekilde değerlendirme imkânına kavuşabilmekte ve böylece onların hem kendilerini yalnız hissetmelerinin önüne geçilmekte hem de sosyalleşmeleri sağlanmaktadır (Genç ve Barış,2015:46).

6. SONUÇ

Bu çalışmada yaşlılık kavramı, hem dünyada hem de Türkiye’de yaşlı nüfusun mevcut durumu, yaşlı bireylere yönelik sosyal politika uygulamaları genel olarak incelenmiştir. Bu anlamda bu bölümde çalışma kısaca özetlenerek, çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Yaşlılık kaçınılmaz bir süreç olup, kişinin hem fiziksel hem de ruhsal yönden gerilemesidir. Yaşlılık tanımlanmasında genel olarak kronolojik yaş esas alınmaktadır. Ülkemizde yaşlı nüfus grubuna 65 yaş ve üzeri bireyler girmektedir. Yaşlılık yeni bir olgu olmamasına karşın, Dünya genelinde her geçen gün daha fazla insan yaşlı nüfus içerisine girmektedir. Avrupa ülkelerine kıyasla

Türkiye'nin genç nüfus potansiyeli yüksek olmasına rağmen, gelecekte ülkemizde yaşlı nüfusun artacağı ve buna bağlı olarak birtakım yapısal sorunların ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir.

Yaşlı bireylere yönelik sosyal politikaların oluşturulmasında demografik faktörler önemli bir yere sahiptir. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında çok sayıda genç ve yetişkin bireyin yaşamını yitirmesi, yaşlı nüfusun artması toplam nüfus içerisindeki oranının artmasına sebep olmuştur. Teknoloji ve tıp alanında yaşanan gelişmeler, bireylerin yaşam koşullarının iyileşmesini sağlamış, bu gelişmeler neticesinde ortalama yaşam süresi uzamıştır. Toplumsal yapıdaki değişim aile yapısında da dönüşümlere neden olmuştur. Geleneksel geniş aile yapısı giderek çözümlenerek yerini çekirdek aile yapısına bırakmış, bu aile yapısıyla aile bağları zayıflamış, yaşlı bireylerin aile içindeki konumları değişmiştir. Yaşlılara yönelik sosyal politikaların temelini oluşturan bir başka faktör de sosyal devlet ilkesidir. Sosyal devlet ilkesini benimseyen ülkeler, bu ilke etrafında yaşlı bireylere sosyal politika uygulamaları gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Hümanistik yaklaşımlar da yaşlı politikalarının temelinde yer almaktadır. Yaşlanma doğal bir insani durum olduğundan, bu dönemde ortaya çıkabilecek sorunları hafifletecek ya da giderecek kurumların oluşturulması insani bir hareket olarak kabul edilmiştir. Dünyada yaşlı bireylere yönelik sosyal politika uygulamalarının başında emeklilik sistemleri gelmektedir. Yaşlı bireyleri iş ilişkisinde karşılaşılabilecekleri sorunlara karşı korumak amacıyla da bir takım hukuki düzenlemeler yapılmaktadır. Bunun dışında sosyal bakım, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar da yaşlı politikalarının bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Ülkemizde ise yaşlı nüfus diğer ülkelere kıyasla düşük olmasına rağmen, sosyal politika uygulamalarının kapsamı yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de sosyal güvenlik hizmetleri kapsamında yaşlı bireylere yaşlılık sigortasından yaşlılık aylığı bağlanmaktadır. Ancak bu aylığın bağlanabilmesi için de birtakım kriterlerin sağlanmış olması gerekmektedir. Diğer taraftan ülkemizde yaşlılarla ilgili bakım hizmetleri genel olarak kurumlarda yapılmaktadır. Evde bakımla ilgili çalışmalara başlanmış olsa da yetersizdir. Evde bakımın desteklenerek, evdeki bakım ve yaşantının kolaylaştırılmasına yönelik tedbirler alınmalıdır. Yaşlı nüfus içerisinde yer alan bireylere sosyal güvencelerinin olup olmadığına bakılmaksızın ücretsiz veya indirimli sağlık hizmetleri sunulmalıdır. Yaşlılık ve emeklilik ödemelerinde artışlar sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <http://eyh.aile.gov.tr/> , E.T: 25.09.2017.

Altan, Ömer Zühtü, Sosyal Politika Dersleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006.

Altan, Ömer Zühtü&Yener Şişman. “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, Kamu-İş Dergisi. 7:2, 2003, 2-36.

Çohaz, Abdurrahman. “Türk-İye’de Yaşlı ve Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetleri”, Akademik Geriatri, 2010, 122-126.

DPT. (2007). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, https://sgb.saglik.gov.tr/content/files/2016WEBSITESIREVIZYON/yaslanma_ulusal_eylem_plani.pdf, [İndirme Tarihi: 16.09.2017].

Ersanlı,ERCÜMEND. “Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık”, içinde *Yaşlıya Bakım Hizmetleri*, (Editörler: Kurtman Ersanlı, Melek Kalkan,), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008. Ss ????

Eurostat (185/2016 - 29 September 2016). *International Day of Older Persons Nearly 27 million people aged 80 or over in the European Union*, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7672228/3-29092016-AP-EN.pdf/4b90f6bb-43c1-45ed-985b-df8e9564157a> , [İndirme Tarihi:21.09.2017].

Genç, Yusuf& İsmail Barış. İ. “Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Çağdaş Yaklaşım: Kurumsal Bakım Yerine Evde Bakım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,10, 2015, 36-57.

Güzel, Ali, Ali Rıza Okur & Nurşen Caniklioğlu, Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2012, Yenilenmiş 14. Baskı.

Hablemitoğlu, Şengül & Emine Özmete, Yaşlı Refahı. Ankara: Kilit Yayınları, 2010.

Spuknik (2016). *Yaşam Süresi Uzadıkça Nüfus Yaşlanıyor*, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201609291025068023-avrupa-yasli-nufus/>, [İndirme Tarihi: 21.09.2017].

Kahrıman, Ayça, Türkiye’ de Sosyal Koruma Kapsamında Yaşlılık ve Yaşlılıkla İlgili Uygulanan Politikalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2017.

Kalkan, Melek. “Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık”, içinde *Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler*, (Editörler: Kurtman Ersanlı, Melek Kalkan,), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008. Ss??*

Koç, İsmet, Mehmet Ali Eryut, Tuğba Adalı & Pelin Seçkiner. Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008. Türkiye'nin Demografik Dönüşümü. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı, DPT ve TÜBİTAK, 2010.

Oral, A. İlhan, Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortası Uygulamaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir. 2002.

Şenol, Dolunay & Sezgin Erdem. (2017). "Yaşlılık ve Yaşlı Kadınlarda Huzurevi Algısı: Nitel Bir Çalışma", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/335478> , [İndirilme Tarihi: 14.09.2017].

TAŞCI, Faruk. "Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri", Çalışma ve Toplum Dergisi, (1), 2010, 175-202.

Tokol, Aysen, Sosyal Politika-II. (Ed:Abdurrahman İlhan Oral & Yener Şişman). Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2013.

Tufan, İsmail, Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2003.

Türkiye İstatistik Kurumu Hayat Tabloları (2016). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21509>, [İndirilme Tarihi: 21.09.2017].

Türkiye İstatistik Kurumu İstatistiklerle Yaşlılar (2017). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644> , [İndirilme Tarihi: 19.09.2017].

Türkiye' de yaşlıların durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. (2007). Yayın No Devlet Planlama Teşkilatı: 2741.

Yıldız, Selver. (2014), "Sosyal Politika", içinde *Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar*, (Editörler: Aysen Tokol & Yusuf Alper), Dora Yayınları, 5. Baskı, Bursa.